Iskolakultúra 2000/3

Filmszemle után

A 31. Magyar Filmszemlére a gyártók jóvoltából mintegy százötven dokumentumfilm, valamint népszerű-tudományos és publicisztikai filmet neveztek be. Ez a hatalmas műsortömeg mégis csak a termés töredéke.

A nehezen értelmezhető műfajú szekcióba a gyártók/készítő intézmények nevezték be produkcióikat – s ez sem könnyítette meg a zsűrorok helyzetét. Hogy ki, milyen filmjét tartja a legfontosabbnak, az nyilvánvalóan helyzetfüggő, volt olyan műhely, ahonnan a legjobbak közül kellett – nyilvánvalóan esetleges szempontok alapján – a maximált darabszámú pályázati műsort kiválasztani, máshol a teljes évi produkciót nevezhették. S ez – láthattuk – nem csupán a műsorkészítő helyek problémája lett. Megoldást ígért volna, ha a műhelyek – egy bármilyen szempontokból leszűkített pályázati kiírást figyelembe véve – műhelybeszélgetések, belső szelekció során alakítják ki a saját bemutatni kívánt profiljukat, s ha önmérsékletet tanúsítva lemondanak a jelenlétről.

Nem látszani? – ezt a mai mozgóképiparban nem lehet.

Műfaji problémák is adódtak – többek között, hiszen a dokumentum-műfaj meghatározása nehéz feladat. Nem is vállalkozott rá senki, sem a művek létrehozói, a gyártók különösen nem, s ezt még a zsűri is – fél szemével a nemzetközi gyakorlatra pillantva – igen-igen óvatosan tette. A két véglet között – az egyik, amikor eszmetörténeti szempontra hivatkozva a dokumentarizmust módszernek tekintik az alkotók, a másik, amikor a médiumra rámutatva mozgókép-műfaji tulajdonságokat állítanak előtérbe – annyi változat és állásfoglalás van, ahány film. Ámbár az is látható, a legtöbb alkotó nem kívánt meditálni azon, ugyan miféle műfajúvá bonyolódik vagy egyszerűsödik a műve.

Az előzsűri – *Nagy Sándor*-i módszerrel – megoldotta a maga problémáját azzal, hogy az elé bocsátott alkotások valamenynyiét átminősítette nem-fikciós filmmé. S ez így jó. A tények valóban bizonyítják, hogy eltűntek a műfaji határok – ámbár ennek nem teoretikus, hanem gyakorlati okai vannak: a megrendelő, illetve a felhasználó kívánságának eleget téve nem juthat idő a dokumentumok arányos elrendezésére és ami a legfontosabb: a dokumentumok minőségi elemzésére, illetve hitelesítésére.

Általános tendencia, hogy a műfajtalanná válással egy időben a hírműsorok irányába mozdult el a szakma: a filmeknek – hol financiális, hol alkotói elképzelések miatt – nem jut idejük önmagukra. A szédületes képi tempót diktáló, felszínes információt ígérő kereskedelmi televíziók voltak egyedül azok, amelyek fölismerték ezt – s eszükbe sem jutott, hogy műsoraikkal jelen legyenek a szemlén. Ámbár erről is szólni kell előbb-utóbb: csupán a kommunikáció befogadói oldalára tekintve lehet-e, szabad-e programokat előállítani – különösen, ha minduntalan átlagolásra, a néző arcának szétszerelésére – kényszerítik magukat.

Nem-fikciós filmekként meghatározni ezeket a műsorokat – miként a világban teszik – azért is szerencsés, mert ez néhány egyéb problémára is fölhívja a figyelmet. Ugyanis a társadalmi, illetve a humán tárgyú filmeken kívül számos egyéb is készül; a természetfilmek millió változata így szintén e csoportba kerül. A probléma – amely a holisztikus szemlélet kialakulásához is elvezetett – megoldódik: mindaz, ami létező, valószínűleg egyazon gondolati módszerekkel – s a hozzájuk illeszthető technológiákkal – vizsgálható. A film tárgyának tekintheti az árvizet, a lepkék szaporodását, a napfogyatkozást vagy a koldusok önszerveződését – a világ-

got ugyanolyan módon ragadják meg.

A bemutatott filmek elenyésző töredéke volt – előző okfejtésünk értelmében – természet(dokumentum)film. Az, amelyet az ismeretterjesztésben, az oktatásban vagy a tudományban így-úgy felhasználhatna, akinek erre szüksége lenne. Véglegesen szétfoszlott az az álom, hogy a hazai természet- és oktatófilmeknek nemzetközileg is elfogadott, kedvelt iskolájuk lenne. A nyolcvanas években Európa és a világ számos országából ideérkeztek az oktatófilmesek, hogy áttekintsék a világ kisfilmtermését – erre ma már semmi sem emlékeztet. A szervező, az Országos Oktatástechnikai Központ is rég megszűnt. Amíg a klasszikus dokumentumfilm műfaji határainak feloldódása szerencsésnek látható – hiszen annyi egyéni teremtésre kínált alkalmat –, a természettel foglalkozó kisfilmek karaktervesztése szomorú jelenség. Ma már Magyarországon nem készül oktatófilm, nem készül tudományos dokumentum – helyettük ajánlják az így is felhasználható (műfajilag egyébként kevert) „népszerű-tudományos filmeket". Útifilmek, propagandafilmek, reklámfilmek keverednek természetfilmekre jellemző snittekkel – s mindezek elképesztően szedett-vetett zenei közegbe kerülnek.

A természetről készült dokumentumfilmek igen drágák, idő- és tudásigényesek. Ezért pedig Magyarországon ilyenek – jelenleg – nem készülhetnek. Ha csak nem szenvedélyből avagy hobbiból.

A non-fikciós filmek dramaturgiai módszerei is változásokon estek át. Némely alkotók az eseményekre „tapadnak", s azok logikáját érvényesítve építik meg munkájukat. Mások (általában utólag) rekonstruálnak. (Ezek többsége kínosan unalmas riportfilmekké válik – ha nem, akkor is csupán azért, mert a megszólaltatott személyisége, illetve emléke fontosnak bizonyul). A dramaturgiai feszesség a két változat között példaértékű: az ugyan lassabb, körülményesen haladóbb, ám a nézők gondolkodására is igényt tartóbb, az eseményeket (ésszerűen) követő filmek lemondanak a szerkesztési, komponálási stb. hibákat elkendőző dramaturgiai fogásokról. A rekonstruáló jellegűek vonósnégyes kísérete, antropomorfizáló technikái arra szolgálnak leginkább, hogy a hiányosságokat elleplezzék. Ezzel sokszor éppen a film egyedi vonásait (amelyek éppen a „hibák" által jelenhettek volna meg) tüntetik el. *Kormos Ildikó*, amikor a szőrről készít (képileg nagyon koherens) filmet, elfeledkezik arról, hogy a szőr(ök és más bőrfüggelékek) bemutatása nem nagyzenekari hangzást igényel. Amint a nyilazók, a gátat áttörő víz, a kereket esztergáló kezek, a jó versek sem kívánnak zenei aláfestést. (A szerzői joggal való visszaélésről nem beszélve: a rendezők nem tüntetik fel a felhasznált művek címét s szerzőjét!)

Összefoglalásul, ahogy előzsűritagként (tehát szubjektíven) magam is láttam: a 31. Magyar Filmszemle nem-fikciós szeletének filmjeit megnézve (nevezzük talán így a dokumtum- és az ismeretterjesztő anyagokból spontán módon – nevezés által! – összeállt halmazt), néhány kérdés fogalmazódott meg (bennem is). Ezek válaszadási kísérletei, úgy vélem, nagyrészt nem csak filmes szempontból lehetnek érdekesek, de a társművészeteknek is érdemes reá figyelniük. Tanulságként kezelhető a média-ipar működési törvényeinek pőre megmutatkozása is, de az ezzel való foglalatosság illetlennek tűnik, sőt az evidenciák mögé kukkolva szemérmetlennek is.

A mozgókép – a látvány – előállításának számomra az a legvonzóbb vonulata, amikor az alkotók mögött a lehetőleg legkisebb képipari háttér áll. Annak gazdag technikai, technológiai feltételei nem szükségszerűen kártékonyak – de most éppen (sok esetben!) csupán nagyképűséget, üresfejűséget és a szakma (szakmák) alázatával való visszaélést eredményeztek. A „szegényes film" változataihoz is hasonló a viszonyom: nem arról van szó, hogy az alkotók technikailag-iparilag rosszul készítették elő a munkájukat, hanem hogy sem a szerzői igényeiket, sem pedig a megvalósítás formáját/tartalmát nem kívánták/tudták összhangban tartani.

Ezért gondolom, hogy a minimalista fil-

mek a legkitűnőbbek, itt nem volt alkalom rést találni a lehetőségek és a szándékok között.

E minimalizmus, amely sokban hasonló jelenségeket mutat a kortársi képzőművészet, zene, tánc és irodalom törekvéseivel, egyszer talán (nem poszt-modern módon is) megtárgyalandó.

Miért, hogy az így alkotók vagy teljesen beépítik a személyiségüket a munkájukba, vagy teljesen kilúgozzák abból? (Ellentétben azokkal, akik a személyiségükkel ránehézkednek a műsorukra s hol – mint egy setét labirintusban – titkokat ismerő vezetőt, hol – mint a rossz iskolában – bölcs tanárt alakítanak: képpel és hanggal.)

Miért, hogy képesek önfeledten nem foglalkozni a formákkal, műfajokkal – s láthatólag az elméletek, esztétikák, de még azok tagadása sem lett – része az életüknek?

Miért, hogy azok, akik olyannyira következetesen ragaszkodnak a hagyományos – a médiumok által elvárt – filmkészítéshez (például munkát adó intézményük elvárása vagy egyebek miatt), maguk műfajtalanságok tömegével vétkeznek (s szabálytalankodásaikért unos-untalan a technikai s gazdasági lehetőségeiket okolják)?

Miért, hogy oly kevesen vetnek következetesen számot azzal, hogy a dokumentum- és az ismeretterjesztő film (számos egyéb kisfilmtípussal együtt) nézők nélkül maradt? S ez a vákuum most sok-sok lehetőséget kínál az alkotóknak. Többek között új filmtípusok kialakítását teszi lehetővé.

Miért, hogy a kisműfajok erodálása idején atavisztikus módon ragaszkodnak a megrendelők a maguk hagyományos közvetítő szerepéhez?

Az üdítően naiv függetlenek és a nagyvad profik azok, akik ígértek valamiféle megoldást maguknak – és nekem, a nézőnek is. Bizonyítékom erre a filmek között *Szénási Ákos:* ‚Autóban' című pompás alkotása. S a továbbiak: *Füredi Péter* (‚Szia Nagyi, jól vagyunk'), *Gábor Péter* (‚Videólevél'), *Incze Ágnes* (‚Robot'), *Makó Andrea* (‚A Jánó testvérek'), *Méry Zsuzsa* (‚Bulandzsiuk'), *Salamon András* (‚Koldusmaffia'), *Szalai Györgyi* (‚Teljes napfogyatkozás') vagy *Szőke András* (‚Taliándörögd') megnyugtatóan tisztességes munkája.

A nem fikciós filmek zsűrijének döntése:
Fődíj:
Almási Tamás: Szerelem első hallásra (Operatőr/Rendező: Almási Tamás)
Rendezői díj:
Szekeres Csaba: Rom és virág
Operatőri kategóriadíj:
Körtési Béla: S immár itt vagyok
Rendezői kategóriadíj:
Salamon András: Jonuc és a koldusmaffia
Oklevél:
Kőszegi Edit - Szuhay Péter: Történetek a boldogulásról

Az előzsűri döntése alapján 31 nemfikciós film került be a versenyprogramba. Rajtuk kívül két filmet – *Gothár Péter* ‚Akasztottak' és *Szénási Ákos* ‚Autóban' című munkáját – javasoltak a bírálók a „kísérleti-kisjátékfilm" kategóriába. E filmek egytől egyig hasznosan szolgálnák a iskolai oktatást. Bemutatásuk hozzájárulna a diákok valóságismeretéhez. Addig, amíg nem lesz forgalmazó, aki elérhetővé teszi az oktatási intézmények számára e filmeket (például egy-két videokazettán), álljon itt a szerzői és címlista:

Almási Tamás: ‚Szerelem első hallásra'
Cs. Nagy Sándor: ‚Hintát kötök az életemből'
Cselényi László: ‚Baránszky László'
Dénes Gábor: ‚Szenes Hanna'
Dér András: ‚Magyar Dezső – Dezső Magyar'
Ember Judit: ‚A misszió'
Erdélyi János – Zsigmond Dezső: ‚Az évszázad árvize'
Forgács Péter: ‚Angelos' Film'
Füredi Zoltán: ‚Szia Nagyi, jól vagyunk!'
Gábor Péter: ‚Videólevél'

Incze Ágnes: ‚Robot'
Jávor István: ‚Doku (Csalog Zsolt beszél)'
Kele Judit: ‚A hetedik ajtó – Eötvös Péter-portré'
Kis Klára: ‚Homo Faber: A bognár'
Kisfaludy András: ‚Veszélyes vidék'
Kőszegi Edit – Szuhay Péter: ‚Történetek a boldogulásról'
Kövessy Róbert: ‚Hajtársak (gyere a punkok közé)'
Makó Andrea: ‚A Jánó testvérek'
Martinidesz László: ‚Blanka'
Mérei Anna: ‚Ember vagy ördög? – Ki volt Lakatos Imre?'
Méry Zsuzsa: ‚Bulandzsiuk'
Muharos Attila: ‚S immár itt vagyok'
Papp Gábor Zsigmond: ‚Esterházy-vacsora'
Saár Tamás: ‚Kisszínpadon nagy színház'
Salamon András: ‚Jonuc és a Koldusmaffia'
Szalai Györgyi: ‚Teljes napfogyatkozás'
Szekeres Csaba: ‚Rom és virág'
Szőke András: ‚Taliándörögd'
Tóth Péter Pál: ‚Magyarok a balkáni háborúban 1991-97.'
Wisinger János: ‚A Szőke'
Zelki János: ‚Csak egy kis emlék'

A művekről bővebb információk találhatók az interneten: www.magyar.film.hu

Géczi János

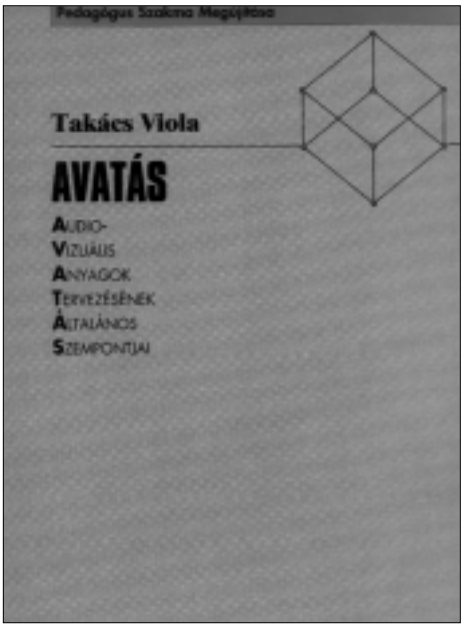

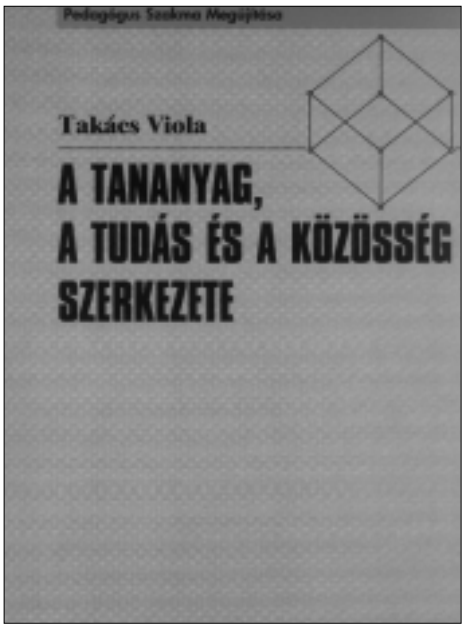

A Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda kiadványaiból